

В.В. МАТЮХА, М.Т. МОВЧАН
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ

Гірничопромисловий комплекс – це сукупність усіх гірничовидобувних і перероблюючих мінеральну сировину підприємств та мінерально-сировинна база. Гірничопромисловий комплекс України є невід’ємною частиною і водночас основою чорної металургії гірничо-металургійного комплексу. В умовах ринкової економіки стан виробничо-економічної діяльності підприємств залежить від багатьох чинників.

Метою цієї роботи є дослідження сучасного стану і перспектив розвитку гірничопромислового комплексу чорної металургії. Нинішній стан комплексу характеризується показниками обсягу видобутку та виробництва основних видів товарної продукції за останні три роки (табл. 1).

Підприємства гірничопромислового комплексу чорної металургії 2007 р. мали загалом позитивні результати. Цього року в Україні вироблено 77,0 млн. т товарної залізної руди. На 1,496 млн. т зросло виробництво обкотишів залізородних, попит на які є дуже великим як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Привертає увагу той факт, що експорт залізородної сировини становив 20,82 млн. т, або на 5% більше проти 2006 р., в тому числі 7,16 млн. т аглоруди (відповідно менше на 2,2%), 4,79 млн. т концентрату залізородного (більше на 20%) та 8,57 млн. т обкотишів залізородних (більше на 3,6%). Імпорт залізородної сировини дорівнював 3,55 млн. т (на 76% більше порівняно з 2006 р.), у тому числі 991,3 тис. т аглоруди (відповідно більше на 36%), 1,716 млн. т концентрату залізородного (більше на 54,5%) та 843,1 тис. т обкотишів (більше майже у 5 разів).

Таблиця 1

Обсяг видобутку та виробництва основних видів товарної продукції для чорної металургії, тис. тонн*

Продукція	2005	2006	2007	2007 до 2006, %		2008 (прогноз)
				+, -	%	
Руда залізна товарна	68569,0	73078,2	76936,9	3858,0	105,3	83000,0
Концентрат залізородний	52992,2	56754,9	60599,5	3844,0	106,7	65000,0
Обкотиші залізородні	17452,8	20874,0	22379,9	1496,0	107,16	24000,0
Кокс 6%-ї вологості	18866,0	19183,8	20143,0	959,2	105,0	20500,0

* За даними Мінпромполітики України

Головним напрямом перспективного розвитку вітчизняного гірничо-металургійного комплексу, в тому числі гірничопромислового як його складової, може бути лише інвестиційно-інноваційний. Державна програма розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу на період до 2011 року визначає його як магістральний.

Позитивних результатів роботи комплексу досягнуто за рахунок збільшення протягом 2005–2007 рр. капіталовкладень у заміну застарілого і придбання нового високопродуктивного обладнання, ремонт збагачувального устаткування.

Тривали роботи із запровадження в галузі промислової технології дозбагачення шламів із хвостосховищ та сертифікації продукції за міжнародним стандартом ISO – 2000, нарощування обсягів флотаційної доводки концентрату на Полтавському та Інгулецькому комбінатах. Ці заходи дозволили досягти зростання якості залізородного концентрату та запропонувати споживачам сировину із збільшеним вмістом заліза.

За даними “Метінвест Холдинг”, 2008 р. на модернізацію основного й допоміжного устаткування Північного і Центрального ГЗК заплановано витратити 1,62 млрд. грн., зокрема на придбання японських екскаваторів та американських дробильних машин. На Північному ГЗК передбачається продовження монтажу нової машини згрудкування, введення якої в експлуатацію збільшить обсяг виробництва на 5 млн. т концентрату. На Інгулецькому ГЗК планується створення виробництва металізованих брикетів із вмістом заліза понад 90%, тобто по суті готується заміна чавуну. Це розширить його продуктивний профіль і підвищить рентабельність. ВАТ “Полтавський ГЗК”, найбільший виробник залізородних обкотишів в Україні, має намір інвестувати в будівництво подрібнювальної збагачувальної фабрики 300 млн. дол. США. Фабрику планується побудувати до 2012 р. в рамках розвитку Єрастівського родовища. В 2008 р. ВАТ “Полтавський ГЗК” інвестуватиме в модернізацію виробництва близько 600 млн. грн., що на 200 млн. грн. більше, ніж 2007 р. Кошти будуть спрямовані на модернізацію цеху з виробництва обкотишів. Крім того, очікується, що ВАТ з 2012 р. збільшить видобуток залізної руди до 32 млн. т [1].

З 1 квітня 2008 р. група “Метінвест” підняла внутрішні ціни на залізородну продукцію (обкотиші і концентрат залізородний) на 65%. Так, для підприємств корпорації ІСД, ВАТ “Маріупольський комбінат ім. Ілліча” та ВАТ “Запоріжсталь” середня її вартість збільшилася до 115–120 дол. США за 1 т. У 2008 р. орієнтиром для України став бразильський гірничорудний гігант Vale, який узгодив з міжнародними споживачами підвищення відпускних цін на руду на 65%.

Оскільки Україна вже давно є часткою загальносвітового ринку, прогнози для неї на 2008 р. по залізородній сировині невтішні. Зокрема, через дефіцит руди вона неухильно дорожчатиме. Так, наприклад, вже з 1 квітня 2008 р. бразильська компанія Vale (найбільший у світі постачальник залізородної сировини) продає залізну руду по 78,9 дол. США за 1 т (без урахування фрахту), що на 65% перевищує діючі ціни. Компенсувати затрати металургам

поки що дозволяють світові ціни на сталеву продукцію, що підвищились з початку року на 100–300 дол. за 1 тонну. За даними асоціації "Укррудпром", 2007 р. виробництво валового коксу (6% вологи) порівняно з 2006 р. збільшилось на 5%, або на 959,2 тис. т, і становило 20143,0 тис. тонн. Проте, на думку багатьох фахівців, 2008 р. вітчизняні металурги відчують дефіцит коксу. Проблема полягає не в існуючих потужностях коксохімічних підприємств, а в їх забезпеченості відповідною шихтою для коксування та коксівним вугіллям. Крім цього, сукупність таких чинників, як відома ситуація на шахті ім. Засядька, а також проблеми, що виникли 2007 р. на російських вугледобувних підприємствах, ускладнюють становище з коксом. Слід зазначити, що обсяги видобутку українського вугілля коксівного давно вже не можуть повністю задовольнити потреби вітчизняних коксохімічних підприємств. Щорічно Україна завозить близько 9 млн. т вугілля коксівного в основному з Російської Федерації, Польщі і США. За підсумками 2007 р. головними експортерами вугілля в Україну стали російські підприємства – 83%, ще 13% було імпортовано з Казахстану, 3% – із США. Витрати коксу на підприємствах України для виплавки 1 т чавуну перевищують 500 кг. У той же час на металургійних заводах технічно розвинених країн Європи, а також Японії та США цей показник не перевищує 350 кг. Зважаючи на те, що вітчизняне коксівне вугілля не найвищої якості, його вартість буде меншою за імпортний. До кінця 2007 р. вартість коксівного вугілля марок "К" та "Ж" становила 180–190 дол.; "Г" – 140 дол.; середня вартість російського вугілля на кордоні з Україною – 165–175 дол. за 1 тонну. Асоціація "Укркокс" повідомила про те, що 2008 р. в Україні самостійно зможуть видобути вугілля коксівного дещо більше половини необхідного для виробництва коксу, а 16,5 млн. доведеться імпортувати. Загроза дефіциту сировини підштовхнула вітчизняних металургів до пошуку імпорту вугільних активів або до відмови переробних потужностей. Так, у грудні 2007 року група "Приват" продала 3 коксохімічних заводи російському "Євразу". Динаміка видобутку кам'яного вугілля, в тому числі коксівного, за маркшейдерськими вимірами наведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка видобутку кам'яного вугілля, тис. тонн*

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Видобуток готового вугілля	62403,0	61684,0	59483,0	59893,0	59580,0	52800,0	52970,0
Готове вугілля для коксування	27844,0	28457,0	27523,0	26387,0	26231,0	23165,0	23041,0

* Джерело: [2]

Придбання Метінвестом гірничорудних підприємств компанії "Смарт холдинг", зокрема Інгулецького ГЗК, дозволило групі увійти до десятки найбільших виробників залізорудної сировини в світі: за результатами 2007 р. Вона зайняла 6-те місце за обсягами виробництва – 39 млн. т, що лише на

1 млн. т менше, ніж виробив російський Металінвест, який зайняв 5-те місце в світовому рейтингу.

На міжнародному ринку ціну на залізну руду визначають три найбільші компанії: бразильська CVRD, австралійські Rio Tinto та BHP Billiton.

На думку фахівців, ціни на залізорудну сировину 2008 р. ще зростуть на 20–25%, що обумовлене перш за все стійким попитом з боку Китаю, стрімким підвищенням цін на метал та падінням курсу долара США.

Зараз тривають переговори між цими найбільшими залізорудними компаніями та китайськими виробниками, що визначають річну ціну на залізну руду, проте сторони ще не дійшли консенсусу. Китайські компанії згодні на 30%-не зростання цін, а видобувні підприємства наполягають на 50–70%. Як вважають експерти, очікувані відпускні ціни на внутрішньому ринку 2008 р. становитимуть: аглоруда – 390–420 грн./т; концентрат – 510–540 грн./т (зараз 70 дол.); обкотиші – 690–720 грн./т з урахуванням ПДВ.

Металурги прогнозують 2008 р. зростання цін на марганець та марганцеві феросплави, що застосовуються у виробництві сталі для збільшення її міцності та гнучкості. Єдиний можливий замітник – нікель – коштує на порядок дорожче. Сьогодні на виробництво 1 т металу витрачається 8–10 кг марганцевих феросплавів. На думку фахівців, ціни на них збільшуватимуться не через спекулятивний фактор, а більшою мірою внаслідок скорочення глобальних запасів марганцевої руди.

Україна, незважаючи на великі запаси сировини, в останні п'ять років поступилася своїми позиціями серед лідерів з видобутку та експорту марганцевих руд. З 2002 по 2005 р. її частка в світовій торгівлі марганцевою рудою впала із 11 до 7%. Крім того, наша країна стала одним з найбільших покупців цієї сировини на світових ринках (табл. 3).

Таблиця 3

Видобуток, експорт та імпорт марганцевої руди в Україні, млн. тонн

Вид діяльності	2004	2005	2006	2007 (оперативні дані)
Видобуток	5,2	5,6	5,6	5,6
Експорт	0,48	0,37	0,03	0,05
Імпорт	1,73	1,83	1,66	1,3

Українським феропідприємствам потрібно близько 4 млн. т руди на рік, і 23–33% цього обсягу становить імпорт.

На ВАТ "Марганецький ГЗК" та ВАТ "Орджонікідзевський ГЗК" видобувається 100% марганцевої руди в Україні. Проте її випуск щорічно зменшуються: у 2006 р. – вироблено 2,25 млн. т концентратів та агломерату, що становить близько 45% їх виробничої потужності.

Основною причиною скорочення виробництва марганцевої сировини в Україні й одночасно його широкомасштабного імпорту є незадовільна якість

концентратів з українських руд (низький вміст марганцю та високий – фосфору). Руда поступає в Україну переважно з Гани та Південної Африки, а також з Габона й Австралії.

Окремо варто відмітити обвал експорту українського марганцю – з 500 тис. т 2004 р. до 30 тис. т 2006 р., тобто майже в 17 разів. Традиційно експорт вітчизняної марганцевої сировини (це переважно руда другого сорту з вмістом Mn 34,1–41,2%) направляється до Румунії, Росії, Словаччини, Польщі.

До проблем ускладнення гірничогеологічних умов видобутку мінеральної сировини, постійно зростаючих цін на енергоносії, значного зносу основних виробничих фондів у гірничопромисловому комплексі з 2008 р. додадуться ще зростаючі тарифи на перевезення металургійної сировини.

Відповідно до наказу Мінтрансв'язку України від 17 січня 2008 року № 43, плата за транспортування руди та залізородного концентрату в експортному сполученні з 1 лютого зросла на 25,2% , в імпортному – знизилась на 17,8%, внутрішньому – підвищиться в 1,5 раза. Перевезення коксу в експортному сполученні подорожчало на 1,6%, в імпортному та внутрішньому – на 24,7%. Після цього загальний коефіцієнт з 1 квітня збільшиться на 17%, з 1 липня – на 3, з 1 жовтня – на 3%. У цілому підвищення тарифів відбудеться в середньому на 40%, що призведе до зменшення рентабельності видобувних підприємств.

Перспективи розвитку гірничопромислового комплексу України визначаються попитом на його продукцію як вітчизняних, так і зарубіжних металургійних підприємств [3].

Цінова кон'юнктура на метал упродовж 2007 р. була достатньо сприятливою, відтак валютні надходження в Україну збільшилися на 34% порівняно з 2006 р. і становили 7,92 млрд. дол. США.

За оцінками експертів, у найближчі 10 років попит на металопродукцію як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках буде зростати у зв'язку з підвищенням попиту з боку житлово-комунального господарства, будівельного комплексу та машинобудування. Так, 2007 р. порівняно з 2006 р. обсяги споживання металопродукції зросли на 36%.

Що стосується обсягів виробництва металопродукції гірничо-металургійним комплексом України 2008 р., то, за прогнозними показниками експертів, виробництво сталі може становити 44,5 млн. т, що перевищує рівень 2007 року.

Отже, сучасний стан гірничопромислового комплексу чорної металургії України характеризується поступовим зростанням видобутку і виробництва основних видів металургійної сировини (крім вугілля коксівного та марганцевої руди).

Сталий розвиток галузевих підприємств слід пов'язувати з такими чинниками:

- оновлення та модернізація зношених основних виробничих фондів за рахунок проведення інвестиційно-інноваційної діяльності;
- сприятлива цінова кон'юнктура для металургійної сировини як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках;

- гармонізація зі світовими стандартами вітчизняної нормативно-правової бази й ліквідація недоліків державної політики у сфері видобутку мінеральної сировини.

Література

1. Матюха В.В. Сировинна база чорної та кольорової металургії України в контексті довгострокових перспектив // *Економіка природокористування і охорони довкілля*. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – С. 313–319.
2. *Стратегічні пріоритети та сучасні завдання розвитку реального сектору економіки України / РВПС України НАН України*. – Черкаси: Брама-Україна, 2007. – 544 с.
3. Андрієвський І.Д., Матюха В.В., Мовчан М.Т. Сучасний стан металургійного комплексу України // *Мінеральні ресурси України*. – 2007. – № 4. – С. 39–42.

УДК 622.3:330.341.1:504.062

О.М.СУХІНА

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

НЕДОСТАТНЄ ФІНАНСУВАННЯ ЯК ЧИННИК НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ЛІКВІДАЦІЇ ВУГІЛЬНИХ ШАХТ І РОЗРІЗІВ

Нестача коштів, невчасне фінансування та невиконання вимог до ліквідаційних робіт у вуглевидобувних регіонах призвели до загострення проблем, пов'язаних із закриттям шахт та розрізів, а саме: підтоплення територій, зміна водозборів, забруднення вод та ґрунтів, зниження стійкості метрополітену й ін. Ступінь впливу підробок і закриття гірничих підприємств становить 10–24% порівняно з іншими причинами підтоплення.

За даними Міністерства вугільної промисловості України та Державного підприємства “Укрвуглеторфреструктуризація”, за станом на 1 липня 2008 р. кількість підприємств, які ліквідуються, становила 134. З них: шахт – 120, розрізів – 5, торфодобувних підприємств – 6, збагачувальних фабрик – 2, брикетних фабрик – 1. Кількість підприємств, на яких закінчена повна ліквідація, на цей же період дорівнює 25, у тому числі на 17 шахтах, 2 розрізах, 5 торфодобувних підприємствах та 1 брикетній фабриці. Тобто за 12 років ліквідаційних робіт повністю їх завершено лише 18,7%. На 61 підприємстві закінчена фізична ліквідація і тривають роботи з повної ліквідації; на 48 – триває фізична та повна ліквідація.

Інтенсивно шахти ліквідовувались у період з 1996 по 2002 рр. – від 11 до 21 підприємства, а з 2003 р. закривають по 3–8 шахт на рік.

Ліквідаційні процеси, що відбуваються на вугле- та торфодобувних підприємствах, повною мірою не фінансуються. Так, проектні показники після перерозподілу становлять з початку ліквідації близько 7,87 млрд. грн.; фактично ж виконані обсяги робіт з початку ліквідації дорівнюють 5,0 млрд.